

บทที่ ๑

บทนำ

๑.ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

วังอ่างเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ตำบลนี้ได้แบ่งเป็นเขตการปกครองออกเป็น ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านวังอ่าง หมู่ที่ ๒ บ้านลาไม หมู่ที่ ๓ บ้านหนองบัว หมู่ที่ ๔ บ้านท่าไทร หมู่ที่ ๕ บ้านวังหอน หมู่ที่ ๖ บ้านควนมิตร หมู่ที่ ๗ บ้านเกาะไร่ หมู่ที่ ๘ บ้านควนมิชัย และหมู่ที่ ๙ บ้านควนไม้ซ่อง^๑ พื้นที่ของหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลวังอ่างส่วนใหญ่ เป็นป่าเขา เนื่องจากที่ตั้งของตำบลอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอชะอวดติดกับเทือกเขาถนนศรีธรรมราชและ เป็นพื้นที่ชายขอบทางด้านทิศใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่คาบเกี่ยวกับพื้นที่จังหวัดตรัง และจังหวัดพัทลุง โดยเฉพาะพื้นที่หมู่ที่ ๕ บ้านวังหอน ซึ่งเป็นเขตต่อแดนกัน ๓ จังหวัดดังกล่าว แต่เดิมนั้นหมู่บ้านวังหอนเป็นชุมชนบ้านป่าหรือชุมชนป่าต้นน้ำ ที่มีลำธารหลายสายไหลไปรวมกันลงชะอวด และแม่น้ำปากพนังเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากบ้านเมือง จึงเหมาะที่จะเป็นแหล่งหลบภัยหรือที่ ชองชุมของโจรผู้ร้าย ด้วยเหตุนี้ ค่าเล่าเรียนของการตั้งชุมชนบ้านวังหอนจึงเกี่ยวข้องกับไพร่หนีนายหรือ อาญาแผ่นดินที่เกิดขึ้นประมาณ ๑๐๐ – ๒๐๐ ปีมาแล้ว^๑ โดยกลุ่มคน ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มนายหนอง กลุ่มนายพุด กลุ่มนายหมี และกลุ่มนายช่วยเข้ามาตั้งบ้านเรือนแล้วค่อยๆ พัฒนาเป็นหมู่บ้าน จนกระทั่ง ประมาณ พ.ศ.๒๔๕๗^๒ ชาวบ้านหลายพื้นที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนใหญ่ เรียกว่า “บ้านวังหอน” ตามชื่อของนายหนองหรือตามลักษณะของหนองของทุ่งวนน้ำเย็นที่ชาวบ้านนับ ถิ่นมากและมักปรากฏร่างในรูปของงูเผือกมีหงอนยาว^๓ เนื่องจากชุมชนบ้านวังหอนเป็นชุมชนบ้านป่า วิถี ชีวิตของผู้คนจึงผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อมและอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ความเชื่อทวดน้ำเวียน ทวดน้ำทะเลเขาทวดเขารังต้อ ปู่เจ้าสมิงพลาย คนธรรพ์ เป็นต้น ในระยะแรกนี้ วิถีชีวิตเป็นแบบพึ่งพาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชุมชนภายนอก เช่น หมากพลูหรือของป่าและผลไม้ แลกกับข้าว เหลือ กะปิ เป็นต้น ชุมชนได้ตั้งสมและสร้างวัฒนธรรมเป็น ของตนเอง

^๑ ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังอ่าง พ.ศ.๒๕๕๖

^๒ สัมภาษณ์นางสารภี นาคเกลี้ยง(ศรีสุข) บ้านเลขที่ ๒๒ หมู่ที่ ๕ บ้านวังหอน ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๖

^๓ สัมภาษณ์นายอุดม ทองบุรี บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ที่ ๕ บ้านวังหอน ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๖

^๔ สัมภาษณ์นายอุดม ทองบุรี บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ที่ ๕ บ้านวังหอน ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๖

เช่น การจับสัตว์ การทำนา การทำสวนผลไม้ การออกปากกินวาน การตีผึ้ง เป็นต้น แต่หลังทศวรรษ ๒๕๒๐ เมื่อมีวัดวังหอมพุทธารามเกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านหันมาประกอบกิจกรรมตามประเพณีพุทธศาสนา เช่น ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีลากพระ ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีบวชนาค เป็นต้น ขณะเดียวกัน การพัฒนาชุมชนแบบสมัยใหม่ที่เน้นทางวัตถุมากกว่าทางจิตใจได้เข้ามามีอิทธิพลในชุมชนบ้านวังหอม อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการสร้างถนนหนทางเชื่อมต่อกับชุมชนภายนอกได้สะดวกสบายมากขึ้น ทำให้ วัฒนธรรมสมัยใหม่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนบ้านวังหอมอย่างรวดเร็ว สังคมจึงเริ่มเปลี่ยนเป็นแบบบริโภคนิยม หรือทุนนิยม การเปลี่ยนแปลงแบบสังคมสมัยใหม่ได้ค่อยๆ ทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมคนรุ่นใหม่อ้อยๆ ละทิ้งรากเหง้าของตนเองหันไปนิยมวัฒนธรรมสมัยใหม่ และเริ่มสร้างปัญหาให้กับชุมชนมากขึ้นเช่น ป่า ต้นน้ำถูกทำลาย ส่วนผลไม้ป่าเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา ถั่ว และเพิงผาถูกขุดทำเหมืองหาหาเสฟ เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาวิจัย พัฒนาการของชุมชนบ้านวังหอมและทุนทาง วัฒนธรรมของชุมชนบ้านวังหอมเพื่อจะได้นำข้อมูลไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ของผู้คนบริเวณบ้านวังหอมให้เหมาะสมแบบสังคมพอเพียงต่อไป

๒.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการชุมชนบ้านวังหอม ตำบลวังอ่าง อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒. เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านวังหอม ตำบลวังอ่าง อำเภอลำดวน

จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓.ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น ๒ ด้าน

๓.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัย ได้แก่ชุมชนบ้านวังหอม หมู่ที่ ๕ ตำบลวังอ่าง อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องพัฒนาการและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน บ้านวังหอม ตำบลวังอ่าง อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช ตามขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

๓.๒.๑ พัฒนาการของชุมชนบ้านวังหอม

บ้านวังหอม : สมัยชุมชนก่อนประวัติศาสตร์

บ้านวังหอม : สมัยชุมชนไพร่หนี่นายและอาญาแผ่นดิน

บ้านวังหอม : สมัยชุมชนบ้านเส้นทางข้ามคาบสมุทรที่คาบเกี่ยวกับ๓ จังหวัด

บ้านวังหอม : สมัยพึ่งพาและแลกเปลี่ยน

บ้านวังหอม : สมัยชุมชนพัฒนาตามกระแสบริโภคนิยม

๓.๒.๒ ทูทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านวังหอน

ทุนด้านความเชื่อและศาสนา

ทุนด้านประเพณีและพิธีกรรม

ทุนด้านทำมาหากิน

ทุนด้านภูมิทัศน์

ทุนด้านหัตถกรรม

ทุนด้านการแพทย์แผนไทย

ทุนด้านโบราณวัตถุ

การปรับใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนบ้านวังหอน

๔. นิยามศัพท์เฉพาะ

พัฒนาการของชุมชน หมายถึง ประวัติและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านวังหอน ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงยุคปัจจุบัน

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่าและมีมูลค่าที่ชาวบ้านวังหอนสั่งสมมาในอดีตและถ่ายทอดสู่ผู้คนรุ่นต่อรุ่น ทั้งที่เป็นสิ่งจับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ โดยนำเอาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแปลงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีมูลค่าที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิตและสังคม เช่น ทุนด้านความเชื่อและศาสนา ทุนด้านประเพณีและพิธีกรรม ทุนด้านหัตถกรรม ทุนด้านทำมาหากิน เป็นต้น

ชุมชนวังหอน หมายถึง ชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ ๕ ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการใช้วิธีศึกษาข้อมูลภาคสนามโดยชุมชนมีส่วนร่วมเขียนพัฒนาการของชุมชนของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้ข้อมูลเอกสารประกอบบางส่วนตามประเด็นที่ศึกษา โดยผู้วิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและแหล่งพื้นที่ศึกษา โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ในการกำหนดกรอบความคิดและแนวทางในการวิจัย

๒. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบชาวบ้านมีส่วนร่วม โดยดำเนินการดังนี้

๑) การกำหนดพื้นที่เป้าหมายคือชุมชนบ้านวังหอน ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒) กำหนดกลุ่มเป้าหมายในชุมชน ได้แก่ ปราชญ์ผู้รู้ในท้องถิ่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และองค์กร หน่วยงานราชการและชาวบ้านทั่วไป

๓) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมเรียนรู้ตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนด

๔) การสรุปผลจากเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยโดยการจัดเวทีชาวบ้านเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นไม่น้อยกว่า ๑๐๐ คน จัดแบ่งกลุ่มย่อยและประชุมชาวบ้านชุมชนวังหอน จำนวน ๓ กลุ่ม กลุ่มละประมาณ ๒๐-๓๐ คน

๓. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกหมวดหมู่ตามขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์

๔. ข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ โดยการนำข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์ให้ชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

๕. ขั้นการรายงานผลการวิจัย โดยนำข้อเสนอแนะของชุมชนมาปรับปรุงแก้ไขและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

๖.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผลการวิจัยมีส่วนสำคัญทำให้ชุมชน สถาบันการศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนวังหอนให้เป็นแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสืบไป

๒. นำผลการวิจัยไปจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และประชาชนทั่วไปนำไปใช้อ้างอิงหรือนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา

๓. ชุมชนบ้านวังหอนและชุมชนอื่นๆ สามารถนำข้อมูลไปประยุกต์เพื่อปรับใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

๗.กรอบแนวคิดในการวิจัย

พัฒนาการของชุมชนบ้านวังหอนเป็นไปตามอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนในยุคแรกตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติเพื่อเอาดำรงชีวิตจนเมื่อเกิดเป็นชุมชนไพร่หนี่นายและอาณาแผ่นดิน ผู้คนเหล่านี้ได้อพยพเข้าตั้งถิ่นฐานเนื่องจากเป็นท้องถิ่นห่างไกลอยู่ในหุบเขาและป่าเขา จึงยากต่อการติดตามของฝ่ายรัฐทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นชุมชนบนรอยต่อของพื้นที่ ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช ตรังและพัทลุง ด้วยเหตุนี้บ้านวังหอนจึงเป็นชุมชนที่สามารถเชื่อมต่อกับชุมชนอื่นๆ ได้สะดวกเนื่องจากตั้งอยู่บนเส้นทางข้ามแดนหรือเส้นทางข้ามคาบสมุทร ด้วยเหตุนี้ชุมชนในยุคแรกๆ จึงเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับป่าต้นน้ำ เป็นสังคมพึ่งพาและแลกเปลี่ยนสิ่งของ หลังจากนั้นชุมชนเริ่มขยายตัวมากขึ้น เมื่อมีคนจากภายนอกอพยพเข้ามา

ตั้งถิ่นฐานจากการจับจองถาดากป่าทำสวนทำไร่และตั้งบ้านเรือนอย่างถาวรมากขึ้น จนหลัง พ.๒๕๐๐ เมื่อสังคมไทยเริ่มพัฒนาแบบทุนนิยมทางวัตถุและเงินตราแบบสังคมสมัยใหม่ ตามอิทธิพลชาติตะวันตก ทำให้วิถีชุมชนบ้านวังหอนเปลี่ยนแปลงจากพึ่งพาธรรมชาติไปพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ จากสังคมเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นสังคมตัวใครตัวมันและมุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุละป่าต้นน้ำ ถูกทำลายมากขึ้นจากระบบการสัมปทานป่า สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลง ผู้คนจำนวนหนึ่งหนีอพยพออกจากชุมชนเพื่อหาแหล่งทำกินใหม่ในสังคมเมือง

จากพัฒนาการของชุมชนที่ผ่านมาหลายร้อยปีทำให้ผู้คนในบริเวณนี้ได้สั่งสมวัฒนธรรมของตนเองที่เกิดจากภูมิปัญญาของผู้คนผสมผสานกับประสบการณ์การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล เช่น ความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางศาสนา ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีวันทุเรียนหล่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้นเป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป

